

Národní síť záchranných stanic

historie, současnost, výsledky

Petr N. Stýblo a Petr Orel

Každoročně se do rukou lidí dostává velké množství zraněných zvířat – mláďat, vyčerpaných, nevyspělých nebo jinak handicapovaných živočichů. Jejich počet velmi rychle narůstá, což mj. úzce souvisí s překotnou urbanizací a exploatací krajiny, rozvojem průmyslu, dopravy a energetiky. Současně narůstá i počet lidí, kteří chtějí pomoci jak konkrétním handicapovaným zvířatům, tak i snahám ochránců přírody negativní vlivy člověka na divoká zvířata eliminovat. Proto vznikly záchranné stanice, které se postupně zapojily do Národní sítě záchranných stanic – celostátního systému na pomoc handicapovaným živočichům, jehož obdobu bychom ve světě těžko hledali.

Historie

Počátky snah o systematickou péči o handicapovaná volně žijící zvířata se rodily především v sokolnických a ochranář-

ských kruzích v 70. letech 20. století. V roce 1977 poprvé zazněl záměr vybudovat specializované zařízení. V říjnu 1983 vznikla v Bartošovicích na Moravě první záchranná stanice. Po ní následovaly stanice v Praze,

Chomutově, Horažďovicích a v dalších místech. V 80. letech se státní ochrana přírody (tehdejší Český ústav ochrany přírody) pokusila o vytvoření funkčního celorepublikového systému záchrany handicapovaných

Odchyt zraněné samice labutě velké na jednom z pražských rybníků.

Foto Patrik Sláma

Tabulka 1 Deset nejčastěji přijímaných druhů ve stanicích Národní sítě v letech 2008–2011

2008	2009	2010	2011
poštolka obecná 1 335	ježek západní 1 210	ježek západní 1153	netopýr hvízdavý 1 524
ježek západní 1 197	poštolka obecná 1 204	poštolka obecná 1099	poštolka obecná 984
netopýr hvízdavý 491	netopýr hvízdavý 796	netopýr hvízdavý 970	ježek západní 980
káně lesní 487	káně lesní 611	netopýr rezavý 778	netopýr rezavý 752
rorýs obecný 440	ježek východní 516	rorýs obecný 629	ježek východní 555
labuť velká 337	netopýr rezavý 515	káně lesní 542	rorýs obecný 486
kos černý 331	rorýs obecný 493	ježek východní 489	káně lesní 394
ježek východní 291	kos černý 453	kos černý 483	kos černý 335
netopýr rezavý 268	labuť velká 333	labuť velká 344	veverka obecná 266
veverka obecná 205	kachna divoká 251	srnec obecný 342	zajíc polní 250
10 druhů 51 %	62 %	58 %	66 %
celkem zvířat 10 492	10 358	11 790	9 931

zvířat, bohužel neúspěšně. Až v roce 1997 vyzval Český svaz ochránců přírody (ČSOP) několik desítek tehdejších zařízení k systematické a dlouhodobé spolupráci s cílem vytvořit funkční systém záchrany handicapovaných živočichů, který by svou působností pokryl celé území České republiky. Na vý-

zvu pozitivně zareagovalo devět subjektů, které se smluvně zavázaly, že se na území své působnosti odborně postarají o každého nalezeného handicapovaného jedince volně žijících druhů živočichů. Tak vznikla Národní síť záchranných stanic.

Současnost

V současné době je členem Národní sítě 28 záchranných stanic, z nich 3 jsou zřízeny při zoologických zahradách, 15 provozuje ČSOP, 7 jiné neziskové organizace, 1 státní ochrana přírody a 2 městská zařízení. Národní síť funkčně pokrývá území celé České republiky. Hlavním cílem je zajistit pomoc dočasně handicapovaným volně žijícím živočichům a umožnit jejich plnohodnotný návrat do volné přírody.

Nejvyšším orgánem Národní sítě je valná hromada členských stanic, v čele sítě stojí rada, tvořená z poloviny zástupci členských stanic a z poloviny zástupci odborných institucí, jako jsou například Státní veterinární správa, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR či Ministerstvo životního prostředí. Český svaz ochránců přírody, jehož role ve fungování Národní sítě záchranných stanic je především koordinační, organizační, metodická a propagační, považuje tuto instituci za jeden ze svých klíčových národních programů.

Výsledky

Záchranné stanice Národní sítě každoročně přijímají okolo 10–11 tisíc zvířat. Rekordní počet byl překonán v roce 2012, kdy

Základní charakteristika členské stanice Národní sítě

- stanice poskytují potřebnému živočichu pomoc s cílem zajištění jeho úspěšného, plnohodnotného návratu do přírody
- působnost na správním území minimálně 2 obcí s rozšířenou působností
- územní působnost jednotlivých stanic se vzájemně nepřekrývá (viz mapa v příloze časopisu)
- stanice musí na svém území působnosti do 24 hodin od nahlášení přijmout jakéhokoli handicapovaného jedince volně žijících druhů (kromě jelena, losa a medvěda) a poskytnout mu odbornou pomoc
- stanice v rámci svých možností provádějí záchranné transfery bezprostředně ohrožených živočichů a zabývají se výchovným a osvětovým působením na veřejnost
- stanice musí používat k evidenci živočichů jednotný evidenční program Národní sítě
- stanice mohou mít i tzv. přidružené stanice, které jim na jejich území působnosti pomáhají dodržovat povinnosti vyplývající z členství v Národní síti
- činnost stanice musí splňovat všechny zákonné podmínky

Tabulka 2 Vzácné a ohrožené druhy přijaté v Národní síti záchranných stanic v roce 2012 (k 30. 9.)

bobř evropský 4	lelek lesní 2
bukač velký 1	luňák červený 1
bukáček malý 3	moták lužní 16
čáp bílý 83	orel mořský 10
čáp černý 13	orel skalní 2
čejka chocholatá 2	orlovec říční 1
dudek chocholatý 1	potáplice malá 2
chřástal polní 2	potáplice severní 1
jeřábek lesní 2	puštík bělavý 2
jestřáb lesní 47	racek černohlavý 2
kalous pustovka 3	raroh velký 1
kavka obecná 72	rys ostrovid 1
koliha velká 1	skřivan lesní 1
kolpík bílý 1	sokol stěhovavý 3
koroptev polní 5	sova pálená 23
krkavec velký 16	strakapoud jižní 3
křepelka polní 3	sýc rousný 7
kulišek nejmenší 4	sýček obecný 24
labuť zpevná 1	vydra říční 22
ledňáček říční 8	výr velký 44

Mladý orel mořský byl nalezen obalený lepkavým bahnem na dně vypuštěného rybníka. Záchraná stanice v Makově mu poskytla první pomoc.

Foto Libor Šejna

vat nejmladší generaci – žáky prvního stupně základních škol a zejména děti v mateřských školách. Na to však stanice mají velmi málo finančních i lidských zdrojů a stát jim to rozhodně neusnadňuje.

Paralelně s výchovným a osvětovým působením se stanice snaží co nejvíce uplatnit svoji poradenskou roli a jejím prostřednictvím propagovat myšlenku, aby člověk, který přijde do kontaktu se zvířetem, nejdříve zavolal odborníky ze záchrané stanice a teprve potom konal. Více jak polovinu mláďat dnes již pracovníci záchraných stanic zachrání po telefonu tím, že nálezci sdělí,

bylo přijato celkem 13 841 jedinců. Více než polovinu přitom tvoří 10 nejčastěji přijímaných druhů, jejichž přehled za období let 2008–2011 uvádí tabulka 1.

V posledních letech zaznamenávají zejména stanice, na jejichž území jsou větší města, stále větší nárůst počtu přijímaných netopýrů – hvízdavého a rezavého. Je nutné zdůraznit, že do výkazů o příjmech živočichů stanice se nezaznamenávají záchrané transfery, tedy přemístění netopýrů z ohrožujícího na vhodné místo, ale výhradně pacienti, kteří vyžadují zvláštní a delší péči. Většinou se jedná o zesláblé jedince, kteří pravděpodobně v důsledku masového a z hlediska živočichů často velmi nešetrného zateplování domů přišli o svá tradiční zimoviště.

Do záchraných stanic se samozřejmě dostávají i vzácné a ohrožené druhy. Přehled zajímavějších druhů a počty jedinců z této kategorie přijatých v Národní síti za první tři čtvrtletí roku 2012 uvádí tabulka 2.

Z hlediska příčiny příjmu rozdělují stanice v jednotné evidenci Národní sítě živočichy do pěti hlavních kategorií. Tabulka 3 uvádí jejich procentní zastoupení v letech 2008–2011. Z uvedených údajů vyplývá, že mláďata tvoří okolo 40 % všech příjmů záchraných stanic. Z toho asi polovina mláďat se ve stanici ocitá zcela zbytečně, jenom v důsledku toho, že je neznalí lidé v přírodě považovali za opuštěná a odchytli je.

Zejména v oblasti kontaktu lidí s mláďaty divokých zvířat je třeba zmínit osvětovou činnost stanic. Na toto téma vydávají desítky tiskovin, přímo oslovují širokou veřejnost prostřednictvím výukových a osvětových programů. I tak je to zatím málo a prokazatelné výsledky tohoto působení jsou nedostatečné. Pro úspěšnější eliminaci tohoto problému je nezbytné systematicky oslovo-

Tabulka 3 Příčiny přijetí živočichů do záchraných stanic

	2008	2009	2010	2011
mláďata	39 %	43 %	37 %	39 %
zranění	29 %	34 %	32 %	31 %
vysílení	4 %	7 %	7 %	5 %
odchyty	7 %	8 %	18 %	18 %
ostatní*	21 %	8 %	6 %	7 %

* V roce 2008 byla upravena metodika zařazování příjmů do kategorie ostatní.

Tabulka 4 Příčiny zranění zvířat v letech 2008–2011

	2008	2009	2010	2011
doprava – silniční, vlaková	738	771	774	659
elektrické zařízení – popálení, náraz	542	511	402	391
neznámé příčiny – fraktury končetin	449	550	643	578
pokousání, poškození jiným živočichem	332	402	520	412
náraz na překážku	321	408	492	341
jiná zranění	296	260	263	224
pohmoždění, naražení	197	362	411	266
ochrnutí, nejasné důvody	75	54	74	77
poškození opeření	38	40	52	19
vliv počasí	29	17	46	25
poškození zemědělskou, zahradní či lesnickou technikou	28	112	43	53
pytláctví – postřelení, železné pasti	26	36	26	32
omrzliny, přimrznutí	13	33	18	7
celkem	3 084	3 556	3 764	3 084

co má dělat. V tomto ohledu se jeví snaha pražského i některých dalších magistrátů směřovat nálezy zvířat místo na odborníky v záchranných stanicích na dispečink městské policie jako kontraproduktivní.

Druhou nejčastější příčinou příjmu bývají zranění, způsobená především kolizí s dopravními prostředky (dlouhodobě tvoří okolo 22% všech příjmů zraněných zvířat), poškození jiným živočichem (16 %), popálení na sloupu vysokého napětí (14%) a náraz do překážky (12 %). Podrobnější statistiku příčin zranění v letech 2008–2011 uvádí tabulka 4.

Třetí nejčastější příčinou příjmů, uvedenou v tabulce 3 jako „odchyty“, je poškození živočichů v důsledku jejich ocitnutí se ve špatné době na špatném místě. Patří sem například probuzení hybernanti (zejména ježci a netopýři), zvířata spadlá do nejrůznějších šachet, jímek či komínů, ptáci zalétli do míst, odkud neumí sami odletět, zvířata uniklá ze zajetí atd. V kategorii „ostatní“ pak tatáž tabulka uvádí procentní zastoupení zvířat s infekčním či parazitárním onemocněním, zvířata otrávená či pocházející z nelegálních chovů. Rovněž jsou do této kategorie zařazovány kuriozity, jako třeba netopýr lapený na mucholapku, srnec zaklíněný paroží v mříži, netopýři popálení v plynových kamnech apod.

Osvětové aktivity stanic Národní sítě se v těchto oblastech soustředí především na prevenci narážů ptáků na překážky (skleněné stěny či elektrovedy) či na úhyny na lidských stavbách (například na zabezpečení komínů a nádrží s vodou). Opět jde o působení preventivní, které se zaměřuje hlavně na tvorbu a distribuci tiskovin, provozování internetových stránek a na poradenství ke konkrétním případům po telefonu či e-mailu. V některých větších stanicích vznikají i stálé expozice ilustrující příčiny zraňování živočichů a možnosti jejich odstranění. Návštěvníci stanic se tak mohou seznámit nejen s nebezpečnými zařízeními, ale i s konkrétními zvířaty, kterým takové zařízení nevratně ublížilo. A nutno zmínit, že

Péče o mláďata veverek není možná bez intenzivního kontaktu s člověkem. Úspěšnost jejich návratu do přírody je i přesto vysoká.
Fotoarchiv ZS a ekocentrum Pasička

návštěvníků záchranných stanic Národní sítě je ročně okolo 150 000. Výchovný efekt je v tomto smyslu mnohem důležitější než fakt, že záchranné stanice ročně zachrání před smrtí okolo 5 000 zvířat včetně vzácných a zákonem zvláště chráněných druhů.

Financování

Zajištění běžného provozu stanic Národní sítě stojí okolo 30 milionů Kč ročně. V roce 2011 dosáhly náklady na jedno přijaté zvíře průměrné částky 2 727 Kč. Průměrné náklady na zabezpečení péče o handicapované živočichy na území jedné obce s rozšířenou působností ORP za jeden rok učiní 178 000 Kč. Provozní výdaje jednotlivých členských stanic se přitom pohybují od 250 tisíc do 3,3 milionu korun ročně a závisí na velikosti území, které stanice zabezpečuje, jejím vy-

bavení a především na množství zajišťovaných činností, a tedy na počtu zaměstnanců/dobrovolníků pracujících ve stanici. Strukturu provozních nákladů stanic v Národní síti v roce 2011 udává tabulka 5.

Strukturu příjmů stanic v Národní síti ilustruje tabulka 6 na údajích z roku 2011. Z tabulky mj. vyplývá, že podpora státu prostřednictvím Programu péče o krajinu tvoří sice jen 18% z příjmů, ale je zásadní pro udržení základních služeb, které Národní síť jako celek státu a veřejnosti přináší. O tuto dotaci však musí ČSOP každý rok opakovaně usilovat a není jisté, zda ji v příštích letech bude dostávat. Dalšími zdroji, které ČSOP využívá na podporu činnosti stanic sítě, jsou veřejná sbírka Zvíře v nouzi (cca 1 milion Kč ročně) a dar Lesů ČR, s.p. (1 milion Kč ročně).

Velmi významným zdrojem investic pro záchranné stanice je Operační program

Tabulka 5 Provozní náklady záchranných stanic

materiálové náklady vč. krmení	16%
transport	10%
energie	6%
opravy	5%
spoje	3%
veterinární odborné služby	3%
jiné odborné služby	3%
ostatní služby	4%
osobní náklady	48%

Tabulka 6 Příjmy určené na provoz stanic v Národní síti v roce 2011

dary či příspěvky obcí (včetně ORP)	14%
dary či příspěvky krajů	27%
Program péče o krajinu	18%
ostatní dotace od státu	2%
dary či příspěvky právnických osob (sponzoring)	8%
dary od soukromých osob včetně sbírky Zvíře v nouzi	7%
příspěvek z jiných činností provozovatele	14%
tržby z vlastní činnosti stanice	6%
jiné příjmy	4%

Puštík obecný v Záchraně stanici Falco v Dolním Týnci

Fotoarchiv ZS Falco Dolní Týnec

Životní prostředí, osa 6.2., z něhož zatím investiční prostředky čerpalo 14 stanic. Bohužel z administrativního hlediska jde o velmi složitý proces, a proto není příliš pravděpodobné, že by tento zdroj využili ještě nějaký další, personálně „slabší“ provozovatelé stanic Národní sítě. Limitující je rovněž povinná výše kofinancování projektu.

Legislativa

Záchrané stanice, a dokonce i samotná Národní síť vznikly dříve než legislativa, která jejich činnost upravuje. Je proto škoda, že zákonodárci nevyužili nabídku Národní sítě na spolupráci a vytvořili legislativu, která všem zúčastněným – státu, stanicím i zvířecím pacientům – situaci zbytečně komplikuje a žádnému z nich nepřináší užitek. Konkrétně jde o novelizaci zákona

č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, a s ní související novelizaci zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ve znění pozdějších předpisů, a příslušných vyhlášek. Stát si sice legislativně určil právo rozhodovat o tom, kdo může provozovat záchranou stanici, ale v praxi to umožnil skoro každému žadateli. Záchranou stanicí byly dokonce jmenovány subjekty, které zařízení stanice předložily pouze ve formě jednoduché projektové dokumentace. Vzniklá legislativa tedy sice přidala řadu povinností subjektům provozujícím záchranou stanici, ale nezabránila tomu, aby i nefunkční, či dokonce ještě neexistující „zařízení“ vystupovala se stejným kreditem potvrzeným od státu. V očích veřejnosti je to staví na stejnou úroveň jako kvalitně pracující stanice, vázané řadou dalších povinností vyplývajících z členství v Národní síti.

Závěry a doporučení do budoucna

Národní síť záchraných stanic garantuje rychlou odbornou pomoc handicapovanému zvířeti kdekoli na území ČR. Členským stanicím stanoví řadu povinností nad rámec současné legislativy. Stát tyto služby Národní sítě oceňuje pravidelnou finanční podporou ve výši 25 000 Kč na území jedné obce s rozšířenou působností. Tato podpora tvoří méně než pětinu potřebných provozních příjmů.

Ne všechny krajské úřady chápou a oceňují služby stanic Národní sítě tak, jako to dělá stát. Souhrnné příspěvky krajů sice dosahují téměř jedné třetiny potřebných příjmů, v některých krajích jsou však pro některé stanice Národní sítě nulové. V ideálním případě by kraje měly rovněž akceptovat území působnosti stanic stanovené Národní sítí.

Národní síť záchraných stanic rovněž systematicky provádí osvětovou a výchovnou činnost veřejnosti. Tato aktivita je v dlouhodobé perspektivě pro ochranu přírody mnohem významnější než vlastní péče o handicapované živočichy. Přesto její význam není zatím ze strany státu či krajů příliš docenován.

Národní síť záchraných stanic musí v dohledné době dopracovat a sjednotit odborné metodiky péče o nejběžněji přijímané druhy handicapovaných živočichů. Neméně důležité však bude vypracování a dodržování zásad poradenství veřejnosti, výukových programů, komunikace s médii a dárci. Jedině tak bude reálně eliminovat alespoň některé negativní vlivy člověka – příčiny, proč se dostávají zvířata do záchraných stanic. A jedině tak se také podaří rozšířit síť podporovatelů a sponzorů záchraných stanic, stabilizovat příjmy, a tedy i zajistit Národní síti a záchraným stanicím v ní sdruženým optimističtější budoucnost.

*Petr N. Stýblo, Český svaz ochránců přírody,
ředitel Kanceláře ÚVR ČSOP*

SUMMARY

Stýblo P. N. & Orel P.: National Network of Wild Animal Rescue Stations in the Czech Republic – History, the Present and Outputs

In the Czech Republic, the first attempts to systematically carry out the care for injured wild animals dated back to the 1970s. In 1983, the Wild Animal Rescue Station in Bartošovice na Moravě had been established, followed by other (Praha, Chomutov, Horažďovice, etc.). In 1997, the Czech Union for Nature Conservation (CSOP) initiated launching a comprehensive wild injured animal care system covering the whole Czech Republic's territory. Thus, the National Network of Wild Animal Rescue Stations in the Czech Republic was established, nowadays putting to-

gether 28 facilities (stations, sanctuaries and shelters). The main aim of the network is to provide temporarily injured wild animals with necessary help and after the treatment to allow them to be released back into the wild. In addition, the network also deals with communication, education and public awareness. The annual costs for running the network are approx. 30 million CZK (1.18 million euros) while annual costs for the individual stations range from 0.25 to 3.3 million CZK (10,000 – 130,000 euros), depending on the size of the area where the station operates, its equipment and activities provided. The network is funded by national subvention programmes/subsidiary schemes (the Landscape Management Programme), regional and municipal authorities, public fund-raising campaigns (A Wild Animal in Need) and private donors, some activities recently also from the European Union's funds (The Operational Programme "Environment").